

Zay Éva

Főúri otthonok a 19. században Kolozsváron

Az Erdélyi Főkormánysház 1790-es Kolozsvárra költözésével valóságos palotaépítési hullám indult meg Kolozsváron. A Guberniummal együtt a városba helyezték át a különféle közhivatalokat is, 1791-től az erdélyi országgyűléseket is itt tartották, így nem véletlen, hogy ezek a körülmények valósággal vonzották az erdélyi főnemesség tagjait, akik a későbarokk, majd klasszicista művészet mecénásai lettek egyre-másra épülő palotáikkal.

A politizáló, köztisztviségeket vállaló főurak és családjuk jelenléte fellendítette a város társadalmi és kulturális életét is. Az épülő-átépülő házak, a kispaloták és paloták a fokozatosan fejlődő, urbanizálódó város köztereinek hangsúlyos elemeivé váltak, és jelentős mértékben befolyásolták a belváros összképének alakulását.

Az alábbiakban I. Jósika János és felesége, Csáky Rozália kolozsvári házában található ingóságok és bútorok 1839-es leltára,¹ az egykori Gyulai-ház 1849-es inventáriuma,² valamint a Gyulai Lajos gróf 1870-es hagyatéki leltára³ alapján szándékozom képet adni arról, hogy milyen enteriőröket alakított ki kolozsvári otthonában egy-egy 19. századi főnemesei család, milyen szerepet töltöttek be a belső terek, milyen súlyt kaptak a reprezentáció és a kényelem szempontjai, és milyen higiéniai megoldások léteztek. A vizsgált kolozsvári épületek belső téralkotási megoldásait a korabeli Magyarország főúri családjainak városi rezidenciáit általában jellemző megfigyelésekhez próbálom viszonyítani.

Kolozsvár főterének nyugati oldalán, a 10. szám alatt áll az épületsor legimpozánsabb tagja, a klasszicista stílusban épült Jósika-palota. Főhomlokzati erkélyét tartó négy hatalmas toszkán oszlopa miatt „lábasházként” is emlegetik a kolozsváriak. A 16–17. században két polgárház állt a helyén; a 18. században egyik a Csáky grófok, a másik a Jósika bárók tulajdonába került.⁴

Csáky Zsigmond gróf (1665–1738) leánya, Csáky Kata (1726–1794) 1775 nyarán vásárolt egy házat a Főter nyugati során göncruszkai gróf Kornis Antaltól, egyfelől kistrédei Rédey Mihály, másfelől néhai branyicskai Jósika Miklós örökösei házainak szomszédságában.⁵ Ezt bővítette 1780 nyarán Ábrahám Ábrahám kereskedő háza is, amely a Jósika-ház és Csáky Kata

Zay Éva (1980) – doktorandus, BBTE, Kolozsvár, zayeve@gmail.com

¹ Jósika János és felesége, Csáky Rozália kolozsvári házában található ingóságok és bútorok leltára. Inventarium Domus Claudiopolitanae Bonorumque Nobilium in eandem relocatum, A(nno) D(omi)ni 1839 confectum. Jósika hitbizományi levtár az Erdélyi Nemzeti Múzeum egykori levtári gyűjteményében, jelenleg a Román Állami Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, 396. iratsomó.

² Inventárium. 1849. Wass Otília személyi levtára az Erdélyi Nemzeti Múzeum egykori levtárában, a Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága (a továbbiakban Wass Lt.). III. doboz, 20. iratsomó.

³ Wass Lt. IV. doboz, 22. iratsomó.

⁴ Kelemen Lajos: *Kolozsvár építészeti és művészeti emlékei.* = *Uő: Művészettörténeti tanulmányok.* II. Buk. 1982. 156–157.

⁵ Papp Klára: *Az erdélyi Csákyak.* Kvár 2011 (Erdélyi Tudományos Füzetek 273). 186.

grófnő korábban vásárolt háza között helyezkedett el. A Rédey-ház melletti, átépített ingatlant örökölte Csáky Kata unokája, Csáky Rozália (1784–1850).⁶

A Csáky- és a Jósika-ház telkeit a Csáky Rozáliát (1784–1850) feleségül vevő báró Jósika János (1778–1843) egyesítette.⁷ A palotát eredetileg egyemeletesre építették, homlokzatát háromszögű oromzat zárhatta. A második emeletet később, 1828-ban húzták fel, az építkezés befejezését jelzi a homlokzaton római számokkal jelölt 1828-as évszám. Az építető Jósika János főkormányászéki elnökségétől haláláig (1822–1843) benne lakott feleségével. A művelt, széles látókörű Csáky Rozália is beírta nevét a város történetébe: sokat foglalkozott a nincstelenekkel, megszervezte a Nemes Asszonyi Egyesületet, amely óvodát tartott fenn a szegények gyermekei számára.⁸

A kolozsvári palotát János bárótól második fia, Jósika Lajos (1807–1891) főkormányászéki tanácsos, főispán örökölte, aki az udvari szárnyat 1864–1865-ben kétemeletesre magasította.⁹

A palota hevederivekkel tagolt dongaboltozatos kapualja a belső udvarra vezet, amelyet U alakban fognak közre az épületszárnyak. A palota keleti és északi szárnyát pilléres árkád-sor nyitja meg az udvar felé. Az első emeleti szinten szalagfonatos kő mellvéd köti össze az egyenes gerendázatot tartó, magas lábazon álló toszkán oszlopokkal határolt körbefutó folyosót. A folyosó második szintjén a párkányokat tartó oszlopos loggia emelkedik. Az épület déli szárnyában, az első szinten öntöttvas gyámokkal alátámasztott, meghosszabbított erkély, függőfolyosó húzódik.

Az 1914-es kolozsvári cím- és lakásjegyzék¹⁰ szerint a Fötér 9. szám¹¹ alatti palota tulajdonosa akkor Jósika Sámuel báró volt.

Az első emelet termeiben a Kolozsvári Nemzeti Kaszinó, az 1880-as évektől az Igazságügyi Palota 1902-es átadásáig pedig a Kolozsvári Királyi Ítéletábla is székel.¹² Meggondolatlan módon a 20. század második harmadában az Orvosi Egyetem Központi könyvtárát költöztették ide, a nagy terhelés miatt az udvari szárny szerkezete megrokkant, s az épület az 1990-es években nagy felújításon esett át.¹³

A Jósika János és Csáky Rozália házának berendezési tárgyairól, ingóságairól az 1839-ben készült leltár szerint a palota az alábbi belső terekre oszlott: a földszinten. a Fötérré nyíló négy bolthelyiségre, a kapun belül jobboldalt a „Heitzung”-nak nevezett melegítő helyre, a legények szobájára, a kis konyhára, egy bérlő, bizonyos Boross József szállására, a cselédházra és szomszédos kamrára, az udvarban, az árnyékszék mellett a kocsisok kamrájára, a nagy konyhára és a szakácsok lakószobájára, illetve a „gróf Csáky Kamerdienere”¹⁴ lakta földszinti szobára. Külön fejezetekben tárgyalja a leltár a színeket, istállókat, és a hordókban és palackokban tárolt borokat őrző pincéket.

⁶ Uo. 187.

⁷ Kelemen Lajos: *i.m.* 156.

⁸ Egyed Ákos: *Az erdélyi magyarság történetéből. 1790–1914.* Kvár 2004 (Erdélyi Tudományos Füzetek 243.) 16.

⁹ Kelemen Lajos: *i.m.* 156.

¹⁰ *Kolozsvári cím- és lakásjegyzék az 1914. évre.* Összeállította Pótor Dezső, Károlyi Gyula. Kvár. 152.

¹¹ Mai címe Fötér (Piața Unirii) 10. sz.

¹² Kelemen Lajos: *i.m.* 156.

¹³ Virgil Pop műépítész szóbeli közlése.

¹⁴ Valószínűleg Csáky József grófnak (1782–1848), Csáky Rozália testvérének a lakájáról lehet szó.

Az inventárium feljegyzi a gágnak nevezett első emeleti folyosón található berendezési és használati tárgyakat, majd egy másik bérlőnek, bizonyos „Májor” Horváthnak, azaz Horváth őrnagynak egy Forzimmerből, azaz előszobából és három szobából álló szállásán található bútordarabokat, a mellette levő kis mellékkamra tartalmát, valamint a már említett Csáky gróf emeleti szobájának berendezését, amelyet az őrnagy szobáitól egy kis grádics és gang választott el.

A leltár alapján megállapítható: az első nagy csigalépcsőről és a fedett folyosóról jobb kéz felé haladva egy kétszárnyú ajtón át léphetett a látogató a ház nagy előszobájába, a Forzimmerbe. Innen üveges, záros ajtó vezetett a második emeleti lépcsőhöz, ezzel átellenben pedig egy ajtó a melegítő helyiségbe nyílt, amelynek kemencéje a kék ház felől állt.

A nagy előszobából ajtó nyílt a kék vagy kis nappali szobába és a nagy ebédlőbe. A kis nappalin áthaladva juthatott az ember a sárga vagy nagy nappali szobába, amelyből a nagy ebédlőbe, a kis ebédlőbe és az úgynevezett vörös nappaliba is volt átjárás. A vörös nappalit a fehér vagy öltözőkőszoba választotta el a gróf Csáky Rozália hálószobájától. A kis ebédlőből nyílt a fűtház, valamint a leányok szobájának az ajtaja is. Az első emeleti helyiségek sorában említi továbbá a leltár a gangra üveges ajtóval nyíló virágházat is, aminek az úrnő hálószobájából is volt egy bejárata.

A második emeleten volt a legények szobája, ahova a nagy előszobából induló lépcsőn lehetett feljutni, a vendégszoba, Jósika János báró szobája (amelyet az inventáriumban olvasható megjegyzés szerint „felsőbb”, azaz a tulajdonos utasítására nem leltároztak fel), a „Lajos úrfi”, azaz Jósika Lajos báró szobája, illetve a gangon az észak felől szomszédos Gyulai-ház irányából számolt első, második, harmadik és negyedik kamara.

A Főtér 11. szám alatti, reneszánsz, klasszicista és rokokó stíluselemeket ötvöző historizáló egyemeletes épület Gyulai Lajos gróf (1800–1869) háza volt, tőle örökölte unokahúga, cegei Wass Ottília grófnő (1829–1917), akinek nevét az ingatlan ma is viseli. Wass Ottília a házat az Erdélyi Múzeum-Egyesületre hagyományozta, amelynek 1948-ig, az egyházi és civil szervezetek működésének a betiltásáig a székhelye volt az épületben.

A ház korai építéstörténetéről egyelőre nincsenek konkrét adataink, de Kelemen Lajos megállapítja, az épületet reneszánsz stílusú elődjéből alakíthatták ki a klasszicista palotát.¹⁵ Egy 1858. március 17-én keltezett, Hirschfeld György kőműves pallér által aláírt költségvetés arról tanúskodik, hogy gróf Gyulai Lajos felmérést kért a házon végzendő kőműves-munkákról.¹⁶

A homlokzatot Wass Ottília grófnő nőtestvérével együtt az 1880-as évek végén építtette át mai alakjában.¹⁷ A klasszicista stílusú átépítésről tanúskodnak az épület üvegezett udvari folyosójának toszkán oszlopai, kötornáca, félköríves záródású ablakai, s ebben az állapotában láthatjuk a város főterének egyik, Veress Ferenc-féle, 1860 körüli felvételén is.¹⁸ A szomszédos Jósika-palota 1839-es előbb trágyalt leltára már viszonyítási pontként használja az egyes helyiségek megjelölésénél a Gyulai-házként megnevezett épületet.

Az 1849-es leltár az épületszint jelzése nélkül az alábbi tereket jelöli meg a volt Gyulai-házban: a nappali szobát, a mellette lévő hálószobát, a „nagy palotát” (ez lehetett a reprezentatív, Főtérre néző helyiség), a tornáca nyíló „ebédlő sötét házat”, a gardrőbszobát, a „Gróf

¹⁵ Kelemen Lajos: *i.m.* 132.

¹⁶ Wass Lt. XVII. doboz, 261. iratcsomó.

¹⁷ Kelemen Lajos: *i.m.* , 152.

¹⁸ Uo.152.

házát”, a gróf nappali szobáját, a leányok szobáját, a hátulsó gangot (azaz a második kapualjat), a legények házát, a konyhát, a cselédházat és a pincét.

Az 1899-es cím és lakásjegyzék¹⁹ a Fötér 10. szám alatti házban²⁰ Wass Minka és Wass Ottília grófnőket jelöli meg birtokosokként, az 1914-es kiadvány²¹ Wass Ottiliát (ezúttal már a Mátyás király tér 10. szám alatti épület tulajdonosaként).

A belső terek és funkcióik

A kolozsvári főúri paloták esetében többnyire fölépcsőt, esetenként díszlépcsőházat alkalmaztak. A Jósika-palota esetében a kapualjba nyíló pilléres árkádok alatt, a déli oldalon induló fölépcső vezet az emeleti szárnyak helyiségeihez. A volt Gyulai-házban szintén a kapualj déli oldalán, falpillérekkel kiváltott árkád alatt indul az emeletre vezető lépcső.

A teremсорos téralakítást főként a barokk, de a klasszicista palota- és kastélyépítészet is alkalmazta. Ez a megoldás látványos és reprezentatív volt, de nem biztosította a magánlakosztályok kellő elkülönültségét. Az épületek beosztásánál a 19. század közepétől kapnak hangsúlyos szerepet a kényelem és célszerűség szempontjai: az egymásba nyíló, reprezentációt szolgáló tereket külön alaprajzi csoportba szervezték, elkülönítették a magánlakosztályok helyiségeitől.²²

Ez a törekvés figyelhető meg a Jósika-palotában: az első emeleten központi térnek minősült a nagy sárga szoba, ebből nyílt a kék és vörös nappali, a kis, valamint a nagy ebédlő ajtaja. Az úrnő hálószobájába a vörös nappali szobából lehetett bejutni, a fehér, vagy öltözőködösobaként jelölt közbeeső szobán át. A magánlakosztály tehát valamilyen mértékben elkülönült a csoportba szervezett, a leltárban felsorolt, kárpitozott ülőbútorzatuk bőségéből ítélve vendégfogadásra szánt terektől. A vendégszoba a második emeleten helyezkedett el, a ház ura és fia, Jósika Lajos lakosztályaihoz hasonlóan. A korabeli gyakorlattól eltérően a házastársak lakosztályai nem voltak egymás közelében.

A kor főúri lakáskultúrájában többnyire hangulati elemként alkalmazott kandallót egyik leltár sem említi. Ami a fűtési megoldásokat illeti, a Jósika-leltár beszámol arról, hogy úgynevezett melegítő hely, „Heitzung” volt a kapualjban jobboldalt, nagy vaskemencével. Itt tároltak egy, a fürdőhelyiséghez tartozó rézcsovét is, amelynek a hordója hiányzott. A legények szobájában és a cselédházban kályhakemencét, a kis konyhában vasparkánnyal kerített tűzhelyet és sütőkemencét, a falba berakott „fűtőt” jegyezték az inventárium. Boross József bérlő szállásán cserépkemence, a Horváth őrnagy lakosztályának úgynevezett zöld kockás szobájában rézajtós fehér kemence, Csáky gróf lakrészében porcellán kemence állt rézajtóval. Melegítő helyet alakítottak ki a nagy előszobából nyíló kis kamrában is, „a hideg és meleg lyukat”, azaz a szellőzőrendszert vascsövekkel látták el. Az előszobában ugyanakkor egy öntöttvas kemence és egy ételmelegítő rostélyos láda is állt. Meleg és hideg levegő áramlását biztosító szellőzőrendszerrel a kék, a sárga, a veres nappali is rendelkezett, a leltár ugyanis összeírja a meleg lyukakat

¹⁹ *Kolozsvári cím és lakjegyzék az 1899-ik évre*. I. évf. Szerk: Oláh László. Kvár. 65.

²⁰ Mai címe Fötér (Piața Unirii) 11. szám.

²¹ *Kolozsvári cím- és lakásjegyzék az 1914. évre*. Összeállították Pótor Dezső, Károlyi Gyula. Kvár. 153.

²² Ohidy Viktor: *Főúri lakáskultúra Magyarországon a dualizmus időszakában*. Doktori disszertáció. Bp. 2007. 61. – http://doktori.btk.elte.hu/hist/ohidy/dissz_ohidy.pdf (2015. jan. 19).

lezáró pléh-, és a hideg lyukakat elfedő faajtókat. A kis ebédlőben ajtós vaskemence melegített, hasonló állt a Jósika Lajos szobájában is.

A volt Gyulai-féle ház ingóságaira vonatkozó inventárium egy vaspléh kemencét jegyez az „ebédlő sötét házban”, egy hasonlót a tornácból nyíló „kredencben”, valamint az öltözőszobában. A gróf lakosztályában két, öntöttvasból készült, a konyhában pedig egy kályhakemencét említ.

A falak és a mennyezet díszítőfestéséről a tárgyaló leltárak nem számolnak be; a Jósika-inventárium készítői megemlítik ellenben a falakon elhelyezett képeket és tükröket. Megtudjuk, a veres nappaliban tükrös falat alakítottak ki, aranyozott oszlopokkal, és rojtos, selyemdrapé-riával. Az úrnő öltözőszobájában virágmintás szövettel behúzott dívány állt; a kor divatjának megfelelően, a magánlakosztályok bútorozásánál előszeretettel használták a tarka, apró virágmintás és csikos szöveteket, és általában kedvelték a bordó, karmazsinvörös, zöld, kék és a szürke színeket.²³ A Horváth őrnagy lakosztályának első, a leltár szerint vörösre festett szobájában hamuszínű asztalok és dívány állt. A középső, zöld stráfosnak (csikosnak) nevezett szobában szintén volt egy hamuszínű szövettel behúzott diófa kanapé, két hasonló karos-, illetve hat kisebb székkal, valamint további hat hamuszínű párnával ellátott, feketére festett szék.

A főúri lakások lakberendezési példáiból inspirálódó polgári otthonokban a szalon tisztán egyfunkciós, a társas élet céljainak alárendelt helyiség volt,²⁴ de amint a fenti példák is mutatják, a főnemesség kötetlenebbül fogta fel a szalon rendeltetését.

Az egykori Gyulai-ház 1849-es inventáriuma egy nappali szobát és egy „nagy palotát” említ. Szalonra valló berendezése a nappalinak volt, nagy fali tükörrel, állótükörrel, pamlagokkal, a tükör alatt álló, márványlapos és egy másik kisebb asztallal. A leírás szerint a gróf hálószobája e nappali mellett helyezkedett el, tehát nem különült el kifejezetten a vendégfogadásra is alkalmas tértől.

A paloták reprezentációs tereit összekötő folyosók berendezése általában eltért a magánlakosztályokhoz és vendégszobákhoz vezető folyosók szerényebb megoldásaitól. A folyosófalak mellé padokat, karos- és hátasszékeket, kisebb méretű szekrényeket, ládákat, ernyő- és virágtartókat helyeztek.

A Jósika-palotában az inventárium tanúsága szerint az első emeleti folyosón, amelyből a ház nagy előszobája is nyílt, lábszékkal rendelkező padok, virágos fenyőfa láda, több almárium, reteszes koffer, gyalog árnyékszék, mi több, egy rozsólisfőzéshez használt, hűtőkád alá való szék is volt, tehát szinte vidékies módon keveredtek a folyosó berendezésére szánt és más hétköznapi használati tárgyak. A volt Gyulai-házban a hátulsó gangban négy gardróbot, azaz ruhásszekrényt és két almáriumot említ a vonatkozó leltár.

A család életének, társas összejöveteleknek fontos színhelye volt az ebédlő. Az ebédlőhelyiségeket, különösen a nagy ebédlőt reprezentatív módon rendezték be.

A Jósika-leltár kis-, és nagyebédlőt, a Gyulai-féle inventárium „ebédlő sötét házat” említ. A Jósika-palota nagyebédlőjének meglehetősen nagy tere lehetett, ugyanis berendezése négy nagy gyöngyszínű, hat kinyitható fenyőfa asztalból, 15 feketére festett, fekete bőrrel borított és 22 veres fájú, zöldre festett bőrrel borított székből és egy nagy almáriumból állt.

A Gyulai-házban a berendezés ennél is változatosabbnak bizonyult, egy fekete színű almáriummal, öltözőkasztennel, két dívánnyal, négy kisebb kanapéval, a hozzájuk tartozó két

²³ Óhidy Viktor: *i.m.* 53.

²⁴ *Polgári lakáskultúra a századfordulón.* Összeállította Hanák Péter et al. (a továbbiakban Hanák). Bp. 1992. 43.

karosszékkal és négy székkal, a kanapék elé helyezhető hosszúkás és más kisebb asztalkákkal, egy kerek és egy zöldre festett bőrrel bevont ebédlőasztallal, két, kanapék elé való „olaszfalal”. Tálalószekrényt egyik vizsgáló leltár sem írt össze.

Az ebédlőberendezés kiegészítő részeként a Gyulai-házban a fekvőhelyek – díványok, pamlagok – is részei voltak a bútorzatnak, vagyis az enteriőr nappali szobaként is szolgált. Az inventárium tanúsága szerint még ágyneműt tartó fiókos szekrény, kaszten, két ágyneműkosár, és két öltözőtükör is volt az ebédlőben.

A kor főúri ingatlanaiban a növények tárolására virágszobákat, kastélyokban télikerteket alakítottak ki. A Jósika-palotában a virágház az első emeleti tornácból nyílt, de a ház úrnőjének öltözőszobájából is meg lehetett közelíteni. Berendezését padok, székek alkották, és úgy tűnik, a leltár összeállításakor inkább raktárként használhatták, mert a gyermekek bölcsőjének fiókos alját, a fürdéshez való pléhtölcsért és rézcsövet is itt helyezték el.

A hálószobákban általában eltérő stílusú berendezési tárgyakat válogattak össze. Az ágy, éjjeliszekrény éjjeliedénykével, gyertyatartók, ruhásszekrény, mosdószekrény, pipereasztal, tükör, spanyolfal, a lábszámoly, és a kisebb asztalok köré csoportosított székek a helyiség szinte mindenhol előforduló bútordarabjai voltak.²⁵

A Jósika-leltár a ház urának és úrnőjének hálószobáját, azok berendezési tárgyait nem ismerteti, de a Gyulai-ház inventáriuma beszámol egy kihúzható diófa ágyról, egy nagy fali tükörről, két fiókos szekrényről, hat kar nélküli, vörös bőrrel bevont székről, ruhásszekrényről, sőt egy nagy zongoráról is a hálóhelyiségben.

A fürdőhelyiséget jellemző módon a hálószoba mellett alakították ki (a mai értelemben vett fürdőszoba csak a 19–20. század fordulóján terjedt el), közvetlen átjárást biztosító ajtóval. A Gyulai-leltár nem, de a Jósika leltár említi a „feredő házat”, amelynek tölcsére és csöve a grófné öltözőszobája melletti virágházban volt, tehát a fürdő is az inventárium által nem tárgyalt hálószoba mellett helyezkedhetett el.

Az árnyékszékeknek két típusát használták: az udvari árnyékszéket, valamint az épület kisebb kamráiban vagy jól szellőztethető helyiségeiben elhelyezett gyalog árnyékszékeket. A Jósika-inventárium a tornácra, sőt a Jósika Lajos szobájában is említi az utóbbiakat. A második emeleti tornácra a leltár szerint két hordozható árnyékszék is állt, mint írják, egyik hordó nélkül, ezek tehát úgynevezett Leibstuhlok, edénnyel kombinált székek voltak. A bérlő, Horvát őrnagy szállásán az előszobából nyílt egy, a gyalog árnyékszéknek helyet adó kis kamra. Az inventárium készítője azt is megjegyzi, hogy ebbe a kamrába szállítanak rövidesen egy párnával ellátott másik árnyékszéket is.

A gyermekszobák általában a szülők lakosztályainak közelében helyezkedtek el. A Jósika-házban a felnőtt, 32 éves Jósika Lajos szobája apja lakosztálya mellett, a második emeleten volt. A vendégszobák gyakran az épület oldalszárnyaiban kaptak helyet, de lehettek a földszinten, félemeleten vagy a második emeleten, mint ahogyan a Jósika-palotában is.

A családok többnyire jelentős magánkönyvtárakkal és az ennek megfelelő könyvtárhelyiséggel, adott esetben levéltárral is rendelkeztek.

A Gyulai-féle leltár a ház urának úgynevezett nappali házában említi egy nagy üveges, könyvesalmáriumot, valamint a „gróf házában”, azaz magánlakosztályának egy másik belső helyiségében egy üveges politúros könyvestékát. A Jósika-leltár Jósika Lajos szobájának

²⁵ Óhidly Viktor: *i. m.* 171.

berendezési tárgyai közé sorol egy könyvtartó polcot, de könyvek valószínűleg a ház urának – a leltár által le nem írt – lakosztályában is lehettek.

Gyulai Lajos gróf 1870-es, Wass Otília által aláírt hagyatéka szép példáját ismerteti a könyvtár-dolgozószobának: ez a leltár öt könyvesszekrényt, egy lakkozott íróasztalt, egy írószekrényt (secretaire) és különféle, a pihenést, olvasást szolgáló ülő- és fekvőbútorokat, pamlagból, két fekete angolvaszonnal bevont karosszékből, hat hasonló székből álló ülögarnitúrát említ.

Az élelmiszert készítő-, tároló-, kiszolgálóhelyiségeket az épület mellékszárnyaiban, hátsó udvari traktusában helyezték el, általában itt voltak a személyzet szobái is. A városi paloták kocsiszínjei, a lóistállók az épületszárnyak által közrezárt udvarban kaptak helyet.

A Jósika-palotában a cselédház, a kis és a nagy konyha, a szakácsok és a legények egyik szobája a földszinten, az udvari traktusban volt. A személyzeti lakások nem különültek azonban teljesen el a ház urai által használt belső terektől: a leányok szobája például a kis ebédlőből nyílt. A legények második emeleti szobájához, az első emeleti előszobából induló lépcsőn lehetett feljutni, tehát azon a lépcsőn, amelyet a ház ura is használt, hogy a második emeleti lakrészt megközelítse. Az inventárium egyébként ezt a lakosztályt a vendégszoba és az inasok szobája között jelöli meg. A Gyulai-ház leltára szerint a leányok szobája a tornácból nyílt, a „cselédház” és a legények szobája a hátulsó gangról.

Összegzésként elmondható: a kolozsvári példák beilleszkednek a főúri otthonok téralakításáról, berendezéséről alkotott általános képbe, bár mindkét esetben határozottan szerényebb megoldásokkal és többfunkciós belső terekkel találkozunk.

A lakásleltár a lehető legközvetlenebb módon vall az életmódnak az otthonnal összefüggő elemeiről.²⁶ A Jósika-palota számos berendezési tárgyának összeválogatásán érződik a kor divatjának való megfelelésre irányuló törekvés, legyen szó a fogadószalonként használt nappalik berendezéséről, a kifejezetten gazdag étkezésletről, értékes porcelánedényekről, asztali díszítményekről. A család tagjainak mindennapjaihoz hozzátartozó tárgyak mindenütt jelen vannak, így fordulhat elő például gyermekfürdetéshez használt szék lába vagy a rozsólisfőzéshez használt hűtőkádat tartó szék a folyosón. A Gyulai-leltár jóval kevesebb ingóságot – üveg-, porcellán-, ezüstneműket – jegyez, de a bútorzat kétségkívül megfelel a terek funkcióinak, és a környelmi szempontoknak. Vallanak a leltárak a tulajdonosok érdeklődési köréről is: a volt Gyulai-házban a gróf „nappali házában” például a nagy üveges, könyves almárium mellett helyet kapott az író-, sőt a játszóasztal is, s valószínű, hogy a zongorát sem ok nélkül helyezték el a hálószobában.

Residences of Aristocrats in the 19th Century Kolozsvár (Cluj, Klausenburg)

Keywords: Cluj, residence, aristocracy, Transylvanian, interiors

Moving the Transylvanian governorate to Cluj in 1790 boosted the social and cultural life of the city. Members of aristocratic families holding political or administrative positions started to build and rebuild residences to ensure their comfort during their stay in the city. These representative buildings of late baroque or classicist architecture define the aspect of the city center even today.

²⁶ Hanák *i. m.* 32.

My intention in this study is to present an image of the interiors of such residences. I try to outline the functions attributed to interior spaces by analyzing three furniture inventories of the age.

These sources offer an interesting perspective on the lifestyle and interests of the owners. The general characteristics of the Hungarian aristocratic home can be found in the examples discussed, with more modest arrangements and spaces with multiple functions.